

**Agnieszka
Rogozińska**

orcid.org/
0000-0002-3462-7851

Organizacje pozarządowe wobec kwestii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej po 1989 r.

Wstęp

Organizacja pozarządowa to dobrowolne zrzeszenie obywateli, które funkcjonuje według pewnych reguł i zasad, w oparciu o zespół współpracujących ze sobą ludzi w celu osiągnięcia określonego celu. Przymiotnik „pozarządowa” wskazuje, że organizacje o takim charakterze nie funkcjonują w ramach oficjalnej struktury rządowej¹.

W ramach organizacyjnych państwa demokratycznego organizacje pozarządowe wyznaczają jedną z trzech przestrzeni działań podejmowanych zarówno przez osoby fizyczne, jak i instytucje państwowe. Organizacje pozarządowe (ang. *non-governmental organisations* – NGO), określane również jako organizacje niedziałające w celu osiągnięcia zysku (ang. *non-profit organisations*), stowarzyszenia skupiające wolontariuszy (ang. *voluntary associations*) oraz „trzeci sektor” (ang. *third sector*) funkcjonują obok administracji publicznej (określanej jako „pierwszy sektor”) i organizacji powoływanych w celu osiągnięcia zysku („drugi sektor”, „sektor prywatny”, *for-profit sector*)².

Na poziomie prawnym działalność organizacji pozarządowych w Polsce reguluje szereg przepisów: podstawą są tu zapisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i zagwarantowane w niej prawo do zrzeszania się³. Na poziomie ustaw i rozporządzeń stanowiących prawo wymieniać należy przede wszystkim ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r. Zgodnie z jej zapisami organizacje pozarządowe scharakteryzować możemy jako:

- podmioty niezależne od sektora finansów publicznych rozumianych zgodnie z zapisami ustawy o finansach publicznych;

¹ W. Kitler, A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*, Warszawa 2010, s. 209.

² P. Frączak, *Trzeci sektor w III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002, s. 13.

³ Rozdz. 1, art. 5, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Kraków 2002, s. 6.

- niedziałające w celu osiągnięcia zysku;
- osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia⁴.

W przestrzeni publicznej termin „organizacja pozarządowa” funkcjonuje obok pojęć „organizacja społeczna” oraz „organizacja obywatelska”, choć nie należy traktować ich jak synonimy⁵. Zgodnie ze standardami Wspólnoty Europejskiej na pojęcie „organizacji pozarządowych” składa się następujący zespół cech:

- nie przynależą one do struktur władz administracji państwowej, rządowej i samorządowej;
- nie otrzymują stałego finansowania z budżetu miasta, co nie stoi w sprzeczności z możliwością przyznania jednorazowych dotacji;
- nie są organizacjami o charakterze politycznym, religijnym, gospodarczym, zawodowym, pozostając równocześnie poza wpływami tego typu organizacji;
- nie stanowią fundacji Skarbu Państwa ani też nie pozostają w jakimkolwiek stopniu zależne od struktur administracji państwowej⁶.

Zgodnie ze wskazaniami literatury przedmiotu przyjmuje się, że organizacje pozarządowe pełnią rolę swoistego pośrednika między obywatelem a państwem, co wpływa na charakter stawianych przed nimi zadań, wśród których za najważniejsze uznać należy:

- wskazywanie obszarów potrzeb społecznych i dążenie do ich zaspokajania;
- promocję aktywnej postawy obywatelskiej na wszystkich poziomach życia społecznego, niezależnie od działań podejmowanych przez władzę;
- promocję pluralizmu oraz różnorodności form życia społecznego, m.in. przez ochronę tożsamości kulturowej, odrębności o charakterze etnicznym, językowym, religijnym czy społecznym;

⁴ Zgodnie z zapisami zawartymi w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2003 r. nr 96, poz. 873 ze zm., działalność w ramach pożytku publicznego prowadzona być może również przez: „1. Osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego; 2. Stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego; 3. Spółdzielnie socjalne; 4. Spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, Dz.U. z 2010 r. nr 127, poz. 857 ze zm., które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników”.

⁵ Autorka przyjmuje, że pojęcie „organizacja pozarządowa” nie jest tożsame z pojęciem „organizacja społeczna”, trudno bowiem uznać, że np. związek zawodowy będący organizacją społeczną jest równocześnie organizacją pozarządową. P. Winczorek, *Wstęp do nauki o państwie*, Warszawa 2000, s. 203–204.

⁶ W. Toczyski, *Ustrojowe podstawy działania organizacji pozarządowych*. „Pozarządowiec – pismo organizacji pozarządowych województwa elbląskiego”, <https://www.eswip.elblag.pl/biuletyn/biuletyn.htm> [dostęp: 1.06.2018].

- tworzenie i propagowanie alternatywy dla działalności scentralizowanych organów rządowych w celu zwiększenia niezależności oraz elastyczności proponowanych usług;
- tworzenie narzędzi pozywających na społeczną kontrolę działalności organów państwa na szczeblu samorządowym, rządowym i w obrębie funkcjonowania gospodarki⁷.

W kontekście tak przedstawionej sytuacji problemowej głównym celem artykułu jest ocena roli organizacji pozarządowych w zakresie ich działań na rzecz bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej po 1989 r. Przyjęta cezura czasowa implikuje konieczność – pobieżnej choćby – retrospekcji, co wydaje się szczególnie zasadne w kontekście rozwoju terminologii prawnej z zakresu sektora organizacji pozarządowych, a także miejsca zajmowanego przez nie w systemach politycznym o znamionach totalitaryzmu i demokracji obywatelskiej, a przede wszystkim ewolucji ich działań w zakresie obronności narodowej.

Przedstawiona sytuacja problemowa pozwala na wyartykułowanie głównego problemu badawczego w postaci pytania: Jak ocenić należy rolę organizacji pozarządowych w zakresie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej po 1989 r.? Tak określony główny problem badawczy wymaga rozwiązań problemów szczegółowych sformułowanych w postaci pytań: jakie miejsce w systemie prawnym RP zajmują organizacje pozarządowe oraz w jakim zakresie organizacje pozarządowe wypełniają swą rolę w obszarze bezpieczeństwa narodowego?

W procesie badawczym zastosowano ogólne metody poznania naukowego, głównie analizę i krytykę literatury.

Funkcjonowanie organizacji pozarządowych w systemie prawnym RP

Cele funkcjonowania organizacji pozarządowych wynikają z istoty społeczeństwa obywatelskiego, w którym „(...) rozwój aktywności obywatelskiej w strukturach pozarządowych jest zagwarantowany w najważniejszym akcie prawnym, tj. konstytucji RP”⁸. Ten konstytucyjny obowiązek wypełnia Rzeczpospolita Polska m.in. przez powołanie oraz utrzymanie odpowiednich sił i środków mających na celu ochronę i obronę ludności przed zagrożeniami XXI w., wynikających zarówno z działania sił przyrody, jak i działalności człowieka⁹.

Zgodnie z kryteriami przyjętymi przez Aleksandrę Skrabacz do organizacji pozarządowych zaliczyć możemy następujące formy prawne:

- stowarzyszenia;
- fundacje;

⁷ R. Jakubczak, B. Wiśniewski, J.R. Truchan, *Organizacje pozarządowe w systemie zarządzania kryzysowego*, w: *Psychospołeczne i organizacyjne aspekty zarządzania kryzysowego*, t. 3, red. A.W. Świdorski, Siedlce 2014, s. 271.

⁸ *Obronność. Teoria i praktyka*, red. J. Wołęjszo, R. Jakubczak, Warszawa 2013, s. 532.

⁹ A. Skrabacz, *Ratownictwo w III RP. Ogólna charakterystyka*, Warszawa 2004, s. 8.

- związki zawodowe;
- organizacje pracodawców;
- partie polityczne;
- organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego;
- inne zrzeszenia działające na mocy odrębnych przepisów (np. Polski Związek Łowiecki, Polski Czerwony Krzyż, Polski Związek Działkowców, komitety rodzicielskie, rady rodziców);
- jednostki kościołów i związków o charakterze wyznaniowym prowadzące działalność świecką¹⁰.

Początki działalności organizacji pozarządowych w Polsce wpisują się w chronologię historii tego ruchu w innych krajach Europy¹¹. Na znaczącą rolę organizacji pozarządowych wskazywał już u schyłku XIX w. Edward Abramowski: „(...) śmiało możemy twierdzić, że wobec mnożących się ciągle zagrożeń życia ludzkiego, wobec jego rosnącej zmienności, bogactwa typów i kierunków, wobec rozwoju indywidualizmu grup i jednostek, poddających się coraz trudniej pod ogólne trendy, ten typ organizacji społecznej, który przedstawiają stowarzyszenia jest typem przyszłości, dziedzicem nowożytnego Państwa”¹².

W tym okresie podejmowały one działania o charakterze charytatywnym, korporacyjnym, kulturalnym, edukacyjnym i naukowym, a także inicjowały działania związane z promocją idei rozwoju społecznego, społecznej solidarności oraz z bezpieczeństwem państwa – tu przede wszystkim przygotowanie społeczeństwa do ewentualnego wybuchu wojny. Koncepcje o takim charakterze uformowały się w Europie podczas I wojny światowej¹³.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce funkcjonowało kilkadziesiąt organizacji pozarządowych działających m.in. na rzecz bezpieczeństwa państwa, które dzieliły się według następującego schematu:

- związki kombatanckie stanowiące część Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny¹⁴;
- organizacje przysposobienia wojskowego¹⁵;

¹⁰ Tamże, s. 533–534.

¹¹ E. Leś, *Organizacje obywatelskie w Europie Środkowo-Wschodniej*, Waszyngton 1994, s. 5; Z. Skwarek, R. Kwečka, *Bezpieczeństwo niemilitarne Polski w latach 1918–2012*, część pierwsza, Warszawa 2012, s. 27–29.

¹² E. Abramowski, *Idee społeczne kooperatywności*, Warszawa 1981, s. 324.

¹³ J. Suwart, *Zarys obrony cywilnej w Polsce w latach 1920–1966*, Warszawa 2003, s. 7 i n.

¹⁴ Ważniejsze z nich to: Związek Legionistów Polskich, Polska Organizacja Wojskowa, Związek Inwalidów Wojennych, Związek Ociemniałych Żołnierzy, Związek Sybiraków, Legion Śląski, Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej we Francji, Związek Osadników; Związek Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania 1863 roku, Związek Oficerów Internowanych, Związek b. Członków Straży Obywatelskiej, Związek b. Powstańców Śląskich, Związek Obrońców Lwowa, Związek Weteranów Powstań Narodowych, Centralny Związek Marynarzy Rezerwy, Związek Legionistów Polskich, Stowarzyszenie Peowiaczek, Stowarzyszenie Strzelczyń 1912–1914, Związek Żydów Uczestników Walk o Niepodległość Polski.

¹⁵ Do grupy tej należały m.in.: hufce szkolne przysposobienia wojskowego, hufce pozaszkolne przysposobienia wojskowego Związku Strzeleckiego, przysposobienie wojskowe specjalne: lotnicze,

- towarzystwa wychowania fizycznego i społecznego¹⁶.

Organizacje pozarządowe o takim charakterze jako jeden z głównych celów stawiały sobie wychowanie społeczeństwa w duchu obywatelskim, a także organizacje przysposobienia wojskowego lub wychowania fizycznego. Ostatecznym celem było tu kształtowanie świadomych obywateli – patriotów.

Działania II wojny światowej i następująca po nich dominacja komunistyczna doprowadziły do zaniku inicjatyw obywatelskich społeczeństwa polskiego. Znaczna część organizacji pozarządowych uległa likwidacji (majątki ich przejął Skarb Państwa), część natomiast włączono w struktury i ideologię państwa.

Po 1945 r. organizacje pozarządowe znalazły się w specyficznych warunkach państwa totalitarnego, w którym między jednostką a władzą nie istniała instytucja pośrednicząca, a jeśli nawet takowa pojawiła się, była zazwyczaj kontrolowana przez państwo. Ta powszechna reglamentacja sfery obywatelskiej występowała w jawnej sprzeczności z podstawową cechą społeczeństwa obywatelskiego, jaką jest wolność zrzeszania się¹⁷. Państwo totalitarne dopuszczało tylko te formy życia społecznego, które były zgodne z jego ideologią i które można było kontrolować, nie pozwalając na rozwój pełnej swobody obywatelskiej. W prawodawstwie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej istniało wprawdzie pojęcie „organizacja społeczna”, nie sformułowano jednak jednolitego stanowiska prawodawcy w kwestii definicji tego zjawiska¹⁸.

Po 1989 r. w Polsce usunięte zostały formalne ograniczenia związane z prawem obywateli do zrzeszania się, co spowodowało powrót do idei działań społecznych podejmowanych w ramach inicjatyw pozarządowych. Część organizacji z tradycjami sięgającymi czasu przedwojennego restytuowano, dzięki czemu pod-

wodne, konne, kolejowe, radiotechniczne, geograficzne, elektrotechniczne, kobiet, pocztowe, leśne oraz narciarskie.

¹⁶ Wśród towarzystw społecznych wymienić należy m.in.: Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Męskiej, Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, Organizacja Młodzieży Pracującej, Związek Młodych Pionierów, Związek Młodzieży Ludowej, Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”, Legion Młodych, Związek Chrześcijańskiej Młodzieży Męskiej YMCA, Rodzina Wojskowa, Stowarzyszenie Służby Obywatelskiej, Polski Czerwony Krzyż, Robotniczy Instytut Oświatowy im. Żeromskiego, Centralne Towarzystwo Ogrodów Jordanowskich, Straż Przednia. Do towarzystw wychowania fizycznego należały m.in.: Związek Polskich Związków Sportowych, Związek Dziennikarzy Sportowych, Centralny Akademicki Związek Sportowy, Centralny Związek Lekkoatletyki, Centralny Związek Piłki Nożnej, Centralny Związek Piłki Ręcznej, Centralny Związek Bokserski, Centralny Związek Atletyczny, Centralny Związek Tenisowy, Polski Związek Stermierczy, Polski Związek Hokeja na Lodzie, Polski Związek Hokeja na Trawie, Związek Towarzystw Kolarskich, Polski Związek Jeździecki, Polski Związek Łyżwiarski, Polski Związek Motocyklowy, Polski Związek Narciarski, Centralny Związek Pływacki, Centralny Związek Towarzystw Wioślarskich, Polski Związek Żeglarski, Polski Związek Kajakowy, Polski Związek Łuczników, Polski Związek Tenisa Stołowego, Aeroklub Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁷ M. Grabowska, T. Szwiel, *Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce*, Warszawa 2001, s. 144–145.

¹⁸ E. Smoktunowicz, *Prawo zrzeszania się w Polsce*, Warszawa 1992, s. 11.

jęły one swoją wcześniejszą działalność statutową¹⁹. Powołano także nowe fundacje i stowarzyszenia odpowiadające potrzebom społecznym nowoczesnego społeczeństwa²⁰.

Reformy zainicjowane w Polsce po 1989 r. przebiegały na trzech płaszczyznach: politycznej, gospodarczej i społecznej. Zmiany polityczne doprowadziły do powstania państwa o ustroju demokratycznym. Gospodarkę sterowaną centralnie zastąpiono systemem wolnego rynku, regulowanego przez zasadę popytu i podaży. Zmiany społeczne, których widowym symbolem stał się m.in. rozkwit inicjatyw obywatelskich w ocenie publicystów tego okresu, były największym, ale i najmniej spodziewanym sukcesem lat 90. XX w.²¹

Transformacji ustrojowej towarzyszyły zmiany w postrzeganiu zagrożeń (przesunięcie punktu ciężkości z zagrożeń militarnych na niemilitarne), konsekwencją czego było przyjęcie rozszerzonej definicji bezpieczeństwa narodowego o zagadnienia z dziedzin: ekologii, polityki społecznej i ekonomicznej. Odbudowujący się „trzeci sektor” wymagał jednak regulacji prawnych, które pozwoliłyby mu na sprawne i efektywne działanie. Jedną z cech sektora pozarządowego jest jego występowanie w różnych formach organizacyjnych o charakterze sformalizowanym (stowarzyszenia, związki, spółki, kluby, komitety), jak i nieformalnym (grupy obywateli dążących do osiągnięcia konkretnego celu). W przypadku form zorganizowanych za najkorzystniejsze z punktu widzenia organizacyjno-prawnego uznaje się stowarzyszenia i fundacje. Po 1989 r. w polskim systemie prawnym ich funkcjonowanie regulowały dwie ustawy: Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r.²² oraz ustawa o fundacjach z dnia 6 kwietnia 1984 r.²³

Podstawę prawną zlecenia zadań państwowych stowarzyszeniom po 1989 r. stanowiły: uchwała budżetowa z 5 stycznia 1991 r.²⁴, uchwała nr 76 Rady Ministrów z 1992 r. w sprawie wykazu zadań państwowych, które mogą być zalecane jednostkom niepaństwowym²⁵ oraz Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r.²⁶

¹⁹ M.in. Caritas Polska (duszpasterska instytucja charytatywna Episkopatu Polski); YMCA (Związek Młodzieży Chrześcijańskiej).

²⁰ G. Makowski, *Rozwój sektora organizacji pozarządowych w Polsce po 1989 r.*, „Studia BAS” 2015, nr 4 (44), s. 57–85.

²¹ Z danych Głównego Urzędu Statystycznego za rok 1997 wynika, że w Polsce istniało ok. 5 tys. fundacji i ok. 25 tys. stowarzyszeń (w tym stowarzyszeń gospodarczych i zawodowych), *Sektor pozarządowy w Polsce – baza danych Klon/Jawor*, <https://www.klon.org.pl/stat/statpol/statpol.html#3> [dostęp: 1.06.2018].

²² Dz.U. z 1989 r. nr 20, poz. 104 ze zm.

²³ Dz.U. z 1991 r. nr 46, poz. 203. Ustawa ta była wydarzeniem bez precedensu nie tylko w historii Polski, ale także krajów środkowo-wschodniej Europy. Stanowiła bowiem pierwszy oficjalny zapis na drodze do usankcjonowania działalności organizacji pozarządowych po okresie niedopuszczania przez państwo wszelkich inicjatyw obywatelskich. M. Załuska, W. Toczyński, E. Leś, J. Bochoń, *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Katowice 1998, s. 51.

²⁴ Dz.U. z 1991 r. nr 4, poz. 18.

²⁵ Dz.U. z 1994 r. nr 131, poz. 657.

²⁶ Dz.U. z 1989 r. nr 20, poz. 104.

Gdy weźmiemy pod uwagę przedmiot działalności poszczególnych instytucji wchodzących w skład trzeciego sektora, wyróżnić możemy kilka podstawowych obszarów ich działań:

- działalność społeczną;
- kulturalną i edukacyjną;
- integracyjną;
- zawodową;
- hobbyistyczną;
- związaną z bezpieczeństwem²⁷.

Działalność organizacji pozarządowych w obszarze bezpieczeństwa narodowego

Podczas analizy współczesnych pól działalności organizacji pozarządowych zauważyć możemy, że coraz częściej angażują się one w działania zarezerwowane dotychczas przede wszystkim dla domeny państwowej, w tym również w dziedzinę bezpieczeństwa²⁸. W ostatnim przypadku działania takie mogą mieć charakter bezpośredniego wsparcia działań wojska podjętych dla realizacji konkretnych zadań lub działań o charakterze wspomagającym, m.in. przez promowanie akcji aktywizujących społeczną akceptację dla wojska, podejmowanie działań o charakterze patriotycznym, budujących społeczny patriotyzm oraz przychylny stosunek obywateli do spraw związanych z obronnością.

W kontekście państwa i narodu na szczególną uwagę zasługuje pojęcie bezpieczeństwa narodowego, które „(...) zajmuje współcześnie pierwszoplanową i decydującą o losach jednostek, społeczności lokalnych, narodów i wspólnoty międzynarodowej pozycję”²⁹. Bezpieczeństwo narodowe bezsprzecznie uznać należy za wartość najważniejszą³⁰, wyznaczającą priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych. Działalność ta obejmuje jednocześnie różnorodne środki, gwarantujące trwałą i stabilny rozwój narodu, przez który rozumieć należy obronę państwa jako instytucji politycznej, ochronę obywateli i całego społeczeństwa, gospodarki i zasobów środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które

²⁷ E. Kotnis-Górka, M. Wysocki, *Organizacje pozarządowe. Zarządzanie, kreowanie wizerunku i współpraca z mediami w III sektorze*, Warszawa 2011, s. 8–9.

²⁸ Wobec powszechności i wieloznaczności pojęcia *bezpieczeństwo* zaczęto mu nadawać wiele przymiotników precyzujących jego rodzaj ze względu na podmiot, którego dotyczy. W tej perspektywie wyróżniono następujące wymiary bezpieczeństwa: podmiotowe (jednostkowe, lokalne, narodowe, międzynarodowe); przedmiotowe (wartości, środki i narzędzia, aktywność państwowa); strukturalno-realizacyjne (organizacje, instytucje, działania). R. Jakubczak, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa 2003, s. 60.

²⁹ J. Marczak, *Współczesny charakter, potrzeby i organizacja bezpieczeństwa narodowego*, w: *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa – założenia przygotowania i użycie*, Warszawa 2004, s. 23.

³⁰ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska – współzależność i sprzeczność interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 7, s. 29.

w istotnym stopniu ograniczają jego sprawne funkcjonowanie lub zagrażają bezpieczeństwu dóbr podlegających szczególnej ochronie³¹.

Bezpieczeństwo narodowe to zjawisko niezwykle szerokie, trudne do ujęcia w kategorię sformułowania. Co więcej, kompleksowe ujęcie bezpieczeństwa narodowego staje się obecnie niewykonalne, biorąc pod uwagę szybkość rozwoju cywilizacyjnego, technologicznego, dynamikę społecznych zmian, szybką inflację prawa, nienadążającego niejednokrotnie za zmieniającą się rzeczywistością, którą ma regulować³². Instytucja bezpieczeństwa narodowego powinna przeciwdziałać negatywnym, niepożądanym zjawiskom, które naruszają stan bezpieczeństwa obywateli. Ponieważ zadanie to jest trudne, system bezpieczeństwa jako zorganizowana całość, oparta na współpracy z różnymi podmiotami, na każdym etapie podejmowania działań musi być otwarty na nowe metody w celu przezwyciężenia pojawiających się zagrożeń. Właśnie współpraca w obszarze bezpieczeństwa może stać się istotnym czynnikiem wpływającym na jakość tej sfery.

Uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego można podzielić na te, które stanowią jego własność społeczną, oraz te, które wynikają ze społecznej natury jego otoczenia³³. W otoczeniu bezpieczeństwa narodowego znajdują się indywidualni obywatele korzystający z prawnej ochrony wolności, przedsiębiorcy działający w sferze rynku i ich organizacje („drugi filar”), organizacje społeczne i polityczne, których celem jest wywieranie wpływu na działalność państwa

³¹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania, system*, Warszawa 2011, s. 31.

³² M. Karpiuk, *Zadawania i kompetencje zespolonej administracji rządowej w sferze bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty materialne i formalne*, Warszawa 2013, s. 22.

³³ Za Waldemarem Kitlerem i Aleksandrą Skrabacz przyjąć możemy, że bezpieczeństwo narodowe: 1) stanowi wartość nadrzędną pośród innych celów państwa (narodowych) i jednocześnie przesądza o pomyślności w ich realizacji; 2) dotyczy celów obejmujących wartości (a w konsekwencji potrzeby, interesy): – życiowe (kluczowe): wartości decydujące o trwałości państwa, dobrobycie narodowym, tożsamości etnicznej i narodowej, poczuciu pewności (bezpieczeństwa) przetrwania; – ważne: wartości nieoddziaływające w sposób bezpośredni na stabilność państwa i narodu jako całości, podlegające uwarunkowaniom historycznym i sytuacyjnym, których realizacja ma jednak realny wpływ na bezpieczny byt narodowy i stabilny rozwój państwa; – inne (drugorzędne): wartości, które z perspektywy bezpieczeństwa narodowego i rozwoju państwa nie mają większego znaczenia; 3) określa poziom możliwości państwa w osiąganiu tych celów; 4) w rozumieniu postępującego procesu obejmuje szereg zabiegów w dziedzinie stosunków międzynarodowych i wewnętrznych oraz szerokie działania o charakterze ochronnym i obronnym zmierzających do stworzenia korzystnych warunków funkcjonowania państwa w przestrzeni międzynarodowej i wewnętrznej oraz efektywnego przeciwstawiania się istniejącym wyzwaniom i zagrożeniom dla bezpieczeństwa narodowego; 5) stanowi podstawę bezpieczeństwa państwa ujmowanego w kategorii instytucji politycznej (opartej na zasadach: suwerenności, integralności i nienaruszalności granic); 6) zapewnia ochronę społeczeństwu, jego zasobom gospodarczym i środowisku naturalnemu wobec zagrożeń, które ograniczają jego sprawne funkcjonowanie lub godzą w system wartości narodowych podlegających szczególnej ochronie; 7) dotyczy obrony wartości, celów i interesów narodowych; 8) zapewnia stworzenie sprzyjających warunków do realizacji celów narodowych, przez które rozumieć należy rozwój narodowy (materialny i kulturalny) w warunkach globalnych wyzwań bezpieczeństwa. W. Kitler, A. Skrabacz, dz. cyt., s. 18.

(włącznie z dążącymi do sprawowania władzy lub ją dzierżącymi), organizacje typu *non-profit* nienastawione na zysk, dążące do zaspokojenia najistotniejszych potrzeb społecznych („trzeci filar”), a także organizacje o charakterze publicznym (rządowe, samorządowe) realizujące funkcje państwa w ramach obowiązującego prawa.

Do podstawowych zadań organizacji pozarządowych w obszarze bezpieczeństwa narodowego zaliczyć można:

- zintensyfikowanie procesu budowy społeczeństwa obywatelskiego rozumianego jako fundament ustroju demokratycznego;
- powszechną aktywizację i organizację społeczeństwa wokół szeroko rozumianych działań na rzecz bezpieczeństwa;
- budowę i umacnianie bezpieczeństwa społeczności lokalnej na poziomie samorządu jako współczesnej podstawy bezpieczeństwa narodowego;
- tworzenie i umacnianie bezpieczeństwa indywidualnego;
- koordynacja działań organów i służb publicznych na rzecz bezpieczeństwa narodowego z inicjatywami organizacji pozarządowych w tym zakresie;
- kontrola i monitoring działań podejmowanych przez administrację publiczną w zakresie systemu bezpieczeństwa;
- partycypacja organizacji pozarządowych w działaniach podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa na wszystkich poziomach władzy, z uznaniem ich za grupy wiodące (liderów) w określonych projektach;
- możliwość rozporządzania dostępnymi środkami i zasobami pozostającymi w posiadaniu państwa w celu realizacji współczesnych wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa narodowego;
- inicjatywy edukacyjne propagujące ideę bezpieczeństwa;
- umiejętne wykorzystanie dostępnego kapitału ludzkiego i jego pozytywnych cech, tj. umiejętność organizowania się, kreatywność, współpraca;
- wsparcie udzielane przeprowadzanym operacjom sił zbrojnych w działaniach o charakterze militarnym i niemilitarnym;
- aktywną działalność na rzecz tworzenia narodowych sił rezerwy;
- upowszechnianie i realizację konstytucyjnej idei obowiązku obrony ojczyzny;
- działania na rzecz federalizacji organizacji pozarządowych³⁴.

Po 1989 r. działalność „trzeciego sektora” związana z bezpieczeństwem stawała się coraz popularniejsza. Powstawały organizacje, których głównym celem działalności było funkcjonowanie na rzecz bezpieczeństwa promujące wśród swoich członków postawy patriotyczne; wśród nich przede wszystkim organizacje nawiązujące do tradycji wojskowych czy ochotniczych straży pożarnych. Zaangażowanie to było ze wszech miar korzystne społecznie, ponieważ wynikało z osobistej potrzeby i zaradności obywateli zainteresowanych daną tematyką. Dodatkowym atutem był tu fakt, że „(...) działalność tych organizacji nie pociąga za sobą praktycznie żadnych (lub prawie żadnych) kosztów finansowych, bo

³⁴ A. Skrabacz, *Organizacje pozarządowe w bezpieczeństwie narodowym Polski*, Warszawa 2007, s. 61.

członkowie organizacji działają (...) bezpłatnie. Organizacje nie tworzą również i nie utrzymują nadmiernie rozbudowanych struktur administracyjnych, w związku z czym biurokracja zostaje ograniczona do minimum³⁵.

Zapisy ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach uściślają zadania, których realizacja może mieć istotne znaczenie dla dziedziny bezpieczeństwa narodowego i to zarówno na szczeblu rządowym, jak i lokalnym. Do zadań tych należy zaliczyć:

- pomoc społeczną;
- działania prewencyjne wobec patologii społecznych;
- promocję i kultywowanie tradycji narodowych, etnicznych, społecznych i kulturowych;
- współdziałanie w organizacji zadań z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa,
- promocję wiedzy i umiejętności praktycznych z zakresu obronności;
- promocję wiedzy i umiejętności praktycznych z zakresu ratownictwa, pomocy humanitarnej w sytuacjach wojen, klęsk żywiołowych, katastrof.

Podstawą prawną działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe na rzecz bezpieczeństwa są trzy dokumenty: ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym³⁶, której zapisy uzupełniła ustawa z dnia 17 lipca 2009 r. o zmianie ustawy o zarządzaniu kryzysowym³⁷, ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie³⁸.

Uzupełnienie tych przepisów w zakresie działań podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa narodowego i obronności stanowią zapisy innych aktów prawnych precyzujące zadania podejmowane przez organizacje pozarządowe w następujących obszarach:

- ochrona środowiska naturalnego: podejmowanie lub zaniechanie określonych działań mających na celu zachowanie lub rewitalizację środowiska przyrodniczego zgodnie z zapisami ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska³⁹;
- klęsk żywiołowych: działalność podejmowana w celu przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych oraz zminimalizowania ich konsekwencji na podstawie zapisów ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej⁴⁰;
- z zakresu pomocy społecznej: realizacja szeroko rozumianych zadań mających na celu realizację działań na rzecz osób wykluczonych społecznie i zagrożonych patologiami na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁴¹;

³⁵ Tamże, s. 535–536.

³⁶ Dz.U. z 2007 r. nr 89, poz. 590.

³⁷ Dz.U. z 2009 r. nr 11, poz. 59.

³⁸ Dz.U. z 2010 r. nr 234, poz. 1536 ze zm.

³⁹ Dz.U. z 2001 r. nr 62, poz. 627.

⁴⁰ Dz.U. z 2002 r. nr 62, poz. 558.

⁴¹ Dz.U. z 2004 r. nr 64, poz. 593 ze zm.

- z zakresu ratownictwa medycznego: podejmowanie działań na rzecz pogłębienia wiedzy o ratownictwie medycznym na podstawie zapisów ustawy z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym⁴²;
- ochrony przeciwpożarowej: działania mające na celu ochronę zdrowia i życia ludności, także mienia i środowiska naturalnego przed pożarem, klęskami żywiołowymi oraz innymi zagrożeniami zgodnie z zapisami ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej⁴³.

Jednym z zadań realizowanych przez służby powołane na mocy rozporządzeń państwowych, których obowiązkiem wynikającym z zapisów stosownych ustaw jest realizowanie zadań z dziedziny obrony narodowej, jest współpraca i korzystanie ze wsparcia organizacji pozarządowych. Podstawą tej współpracy są następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, zgodnie z zapisami której do zadań policji należy m.in. „(...) inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnieniu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami pozarządowymi”⁴⁴;
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej wskazująca na obszar działań Komendanta Głównego Straży Granicznej, w którym znajduje się również „współdziałanie w zakresie realizowania zadań z właściwymi organami państwowymi, jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi”⁴⁵;
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, lokująca w spektrum zadań Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej m.in. wspieranie inicjatyw społecznych, których celem jest ochrona przeciwpożarowa, a w przypadku Komendanta Rejonowego PSP – „szkolenie członków ochotniczych straży pożarnych”⁴⁶ w zakresie ratownictwa;
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa uprawniająca funkcjonariuszy wykonujących zadania służbowe do korzystania z niezbędnej pomocy „innych jednostek gospodarczych i organizacji społecznych”⁴⁷;
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organizacjach pozarządowych wskazująca na możliwość zwracania się Żandarmerii Wojskowej wykonywującej zadania służbowe „o niezbędną pomoc do stowarzyszeń i fundacji”⁴⁸;
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu umożliwiająca funkcjonariuszom ABW i AW zwraca-

⁴² Dz.U. z 2001 r. nr 113, poz. 1206.

⁴³ Dz.U. z 1991 r. nr 81, poz. 351.

⁴⁴ Dz.U. z 2002 r. nr 7, poz. 58.

⁴⁵ Dz.U. z 2002 r. nr 171, poz. 1399.

⁴⁶ Dz.U. z 1991 r. nr 88, poz. 400.

⁴⁷ Dz.U. z 2018 r. poz. 138.

⁴⁸ Dz.U. z 2001 r. nr 123, poz. 1353.

canie się o niezbędną pomoc do organizacji społecznych w zakresie wykonywania czynności służbowych⁴⁹.

W klasyfikacji organizacji pozarządowych o charakterze obronnym, uwzględniając podmiot podejmowanych działań, wyróżnić możemy:

- Stowarzyszenia, których przedmiotem działania jest sport i rozwijanie aktywności i sprawności fizycznej (m.in. ZHP, Związek Strzelecki „Strzelec”, Aeroklub Polski, Liga Obrony Kraju);
- Stowarzyszenia zajmujące się bezpieczeństwem powszechnym, w tym ratownictwem, ochroną ludzi, dóbr i środowiska (Związek Oficerów Rezerwy RP, Federację Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych RP);
- Stowarzyszenia, których celem jest propagowanie problematyki obronnej (m.in. Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Towarzystwo Edukacji i Kultury Narodowej);
- Stowarzyszenia zajmujące się kultywowaniem tradycji oręża polskiego oraz sprawy kombatantów (m.in. Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża, Polski Związek Kombatantów, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej)⁵⁰.

W codziennym życiu o bezpieczeństwo obywateli dbają wyspecjalizowane służby państwowe. Ze względu na potrzeby społeczne w państwie tworzy się i rozwija określone systemy bezpieczeństwa, m.in. system ochrony ludności mający na celu ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami spowodowanymi działaniami sił natury i działalnością człowieka, przewyżczanie ich następstw, zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania⁵¹. Szczególną możliwością działania mają tu organizacje pozarządowe o charakterze lokalnym i nierozbudowanej strukturze organizacyjnej. Atutem w ich przypadku jest znajomość terenu, potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności.

Udział organizacji pozarządowych w szeroko pojętej ochronie ludności powinien obejmować:

- Profilaktykę i uświadamianie zagrożeń przez:
 - edukację w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych;
 - prowadzenie kampanii społecznych związanych z zagrożeniami;
 - oddziaływanie na władze publiczne w celu rozwiązania kwestii społecznych.
- Edukację na rzecz ochrony ludności przez:
 - kształtowanie umiejętności zachowania się w sytuacjach zagrożenia;
 - szkolenie w zakresie identyfikacji i rozpoznawania zagrożeń lokalnych;
 - szkolenie liderów społecznych;

⁴⁹ Dz.U. z 2002 r. nr 74, poz. 676.

⁵⁰ A. Skrabacz, dz. cyt., s. 536.

⁵¹ W. Kitler, *Obrona narodowa III RP. Pojęcia. Organizacja. System*, Warszawa 2011, s. 55. Autor do podstawowych zadań tego systemu zalicza m.in. planowanie, prace organizacyjne, ostrzeganie, alarmowanie, ratownictwo, ewakuację, opiekę medyczną, religijną, walkę z pożarami itd., tamże, s. 315.

- prowadzenie treningów i ćwiczeń praktycznych ludności;
- prowadzenie szkoleń i programów edukacyjnych dla dzieci i młodzieży;
- kształtowanie umiejętności ratowniczych wśród młodego pokolenia.
- Udział w akcjach ratowniczych przez:
 - monitorowanie zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego;
 - udzielanie pomocy przedmedycznej, psychologicznej, religijnej poszkodowanym;
 - wsparcie profesjonalnych służb ratowniczych;
 - objęcie opieką społeczną osób poszkodowanych;
 - organizowanie i dystrybucja pomocy humanitarnej.
- Udział w odbudowie i przywracaniu normalnego stanu funkcjonowania społeczności lokalnych.
- Ochronę środowiska przez:
 - edukację ekologiczną;
 - promocję problematyki ochrony środowiska w społeczeństwie;
 - konkretne działania w sferze ochrony i kształtowania środowiska i przyrody;
 - wywieranie wpływu na władze państwowe w celu podjęcia konkretnych działań zmierzających do poprawy jakości środowiska;
 - współpracę z administracją publiczną, tworzenie wspólnych komisji i forów dyskusyjnych⁵².

W dziedzinie obronności do zadań, które mogą realizować organizacje pozarządowe, zaliczyć możemy: utrzymanie lotnisk i szkolenie lotnicze w zakresie obronności, szkolenie w zakresie sportów obronnych. Współpraca o charakterze cywilno-wojskowym z organizacjami *non-profit* w przypadku występowania katastrof i klęsk żywiołowych oraz niesienia pomocy humanitarnej stanowi integralną część zadań, jakie realizują siły wojskowe na rzecz sektora cywilnego. Nie bez znaczenia w kwestii zaangażowania się organizacji pozarządowych w działania na rzecz bezpieczeństwa jest spotęgowanie zagrożeń, które ze względu na skalę (rozległość), gwałtowność i złożoność swych działań stanowią nową jakość, przede wszystkim dla ludności cywilnej.

Jednym z istotniejszych argumentów przemawiających za koniecznością podjęcia efektywnej współpracy na linii organizacje pozarządowe–wojsko jest ten natury organizacyjno-ekonomicznej, wynikający z przeprowadzanej obecnie reorganizacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej. Sytuacja ta stwarza bowiem konieczność korzystania z zaplecza zasobów ludzkich, przygotowanych do wspomagania i wypełniania zadań z zakresu obrony terytorialnej, które ze względu na posiadany potencjał oraz możliwości oddziaływania na społeczność lokalną posiadają szczególne kwalifikacje, aby takim obowiązkom podołać.

⁵² W. Kitler, A. Skrabacz, dz. cyt., s. 212–213.

Wnioski

Różnorodność organizacji pozarządowych powoduje, że każda z nich, nawet te o charakterze wąskospecjalistycznym, mogą zostać w obszarze realizacji zadań obronnych we właściwy sposób wykorzystane⁵³. Organizacje *non-profit* mogą w sposób efektywny podejmować działania na rzecz bezpieczeństwa narodowego zarówno w obszarze działań bezpośrednich (na rzecz sił zbrojnych), jak i pośrednich, przez działania podejmowane na rzecz społeczeństwa, a także promowanie idei obronności. W specyficznych warunkach nowych wyzwań i zagrożeń XXI w. organizacje rządowe nie są bowiem w stanie zagwarantować odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa państwa i obywateli⁵⁴. Tak istotne dla poziomu bezpieczeństwa czynniki, jak środki, sposoby oraz formy samoorganizacji społeczeństwa, zależą od jego świadomości obronnej, a także warunków stwarzanych dla tej samoorganizacji przez państwo.

Na podstawie przeprowadzanej analizy wskazać można, że organizacje pozarządowe spełniają ważną rolę nie tylko w perspektywie działań podejmowanych wobec zaistniałych już niebezpieczeństw, ale także w dziedzinie szeroko rozumianej prewencji, przez szczególne możliwości społecznego monitoringu zagrożeń niemilitarnych, zwłaszcza w zakresie wykrywania, ostrzegania i alarmowania⁵⁵. Potencjał ten nie jest w pełni wykorzystywany – obecnie w Polsce brak jest chociażby jednolitego systemu ratowniczego i wsparcia ludności przy współpracy z sektorem pozarządowym, który obejmowałby wszystkie aspekty udzielania pomocy poszkodowanym w wyniku zagrożenia, klęsk czy katastrof. W tej perspektywie konieczne staje się opracowanie przez samorząd lokalny wspólnego z sektorem pozarządowym zestawienia potencjalnych zagrożeń, które mogą wystąpić na terenie działania danej organizacji oraz proponowane sposoby zabezpieczenia i działań prewencyjnych. Ustawodawstwo Rzeczypospolitej Polskiej nie wykorzystuje w pełni potencjału sektora pozarządowego w rozwiązywaniu zagadnień związanych z bezpieczeństwem narodowym, wydaje się jednak, że wprowadzane obecnie zmiany w zapisach prawnych zmierzają w kierunku większego zaangażowania sektora pozarządowego we wzajemnej współpracy z sektorem rządowym⁵⁶.

⁵³ Z. Zawadzki, *Samotność i osamotnienie – etymologia, wymiary i skutki*, „Praca Socjalna” 1999, nr 4, s. 39–62.

⁵⁴ Tenże, *Destrukcyjne związki wyznaniowe*, „Praca Socjalna” 2000, nr 3, s. 21–52.

⁵⁵ Tenże, *Ku społeczeństwu obywatelskiemu* (wywiad z R. Baniakiem – wiceministrem polityki społecznej), „Pozarządowiec – pismo organizacji pozarządowych województwa warmińsko-mazurskiego” 2005, nr 3 (71), s. 14–16.

⁵⁶ *Program Współpracy na rok 2016 ministra obrony narodowej z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, https://www.bip.mon.gov.pl/f/pliki/praca/.../12/Projekt_Programu_wspopracy_na_2016_r..pdf [dostęp: 1.06.2018].

Bibliografia

Akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Kraków 2002.
- Uchwała budżetowa z dnia 5 stycznia 1991 r., Dz.U. z 1991 r. nr 4, poz. 18.
- Uchwała nr 76 Rady Ministrów z 1992 r. w sprawie wykazu zadań państwowych, które mogą być zalecane jednostkom niepaństwowym, Dz.U. z 1994 r. nr 131, poz. 657.
- Ustawa prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r., Dz.U. z 1989 r. nr 20, poz. 104.
- Ustawa o fundacjach z dnia 6 kwietnia 1984 r., Dz.U. z 1991 r. nr 46, poz. 203.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 2002 r. nr 7, poz. 58.
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz.U. z 2002 r. nr 171, poz. 1399.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, Dz.U. z 1991 r. nr 81, poz. 351.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U. z 1991 r. nr 88, poz. 400.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, Dz.U. z 2001 r. nr 62, poz. 627.
- Ustawa z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, Dz.U. z 2001 r. nr 113, poz. 1206.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organizacjach pozarządowych, Dz.U. z 2001 r. nr 123, poz. 1353.
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiolowej, Dz.U. z 2002 r. nr 62, poz. 558.
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Dz.U. z 2002 r. nr 74, poz. 676.
- Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2010 r. nr 234, poz. 1536 ze zm.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2004 r. nr 64, poz. 593 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. z 2007 r., nr 89, poz. 590.
- Ustawa z dnia 17 lipca 2009 r. o zmianie ustawy o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. z 2009 r. nr 11, poz. 59.
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, Dz.U. z 2010 r. nr 127, poz. 857 ze zm.
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie ochrony Państwa, Dz.U. z 2018 r. poz. 138.

Monografie:

- Abramowski E., *Idee społeczne kooperatywności*, Warszawa 1981.
- Frączak P., *Trzeci sektor w III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002.
- Grabowska M., Szwiłł T., *Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce*, Warszawa 2001.
- Jakubczak R., *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa 2003.
- Jakubczak R., Wiśniewski B., Truchan J.R., *Organizacje pozarządowe w systemie zarządzania kryzysowego, w: Psychospołeczne i organizacyjne aspekty zarządzania kryzysowego*, t. 3, red. A.W. Świdorski, Siedlce 2014.
- Karpiuk M., *Zadawania i kompetencje zespolonej administracji rządowej w sferze bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty materialne i formalne*, Warszawa 2013.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania, System*, Warszawa 2011.
- Kitler W., *Obrona narodowa III RP. Pojęcia. Organizacja. System*, Warszawa 2011.

- Kitler W., Skrabacz A., *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*, Warszawa 2010.
- Kotnis-Górka E., Wysocki M., *Organizacje pozarządowe. Zarządzanie, kreowanie wizerunku i współpraca z mediami w III sektorze*, Warszawa 2011.
- Leś E., *Organizacje obywatelskie w Europie Środkowo-Wschodniej*, Waszyngton 1994.
- Marczak J., *Współczesny charakter, potrzeby i organizacja bezpieczeństwa narodowego, w: Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa – założenia przygotowania i użycie*, Warszawa 2004.
- Obronność. Teoria i praktyka*, red. J. Wołęjszo, R. Jakubczak, Warszawa 2013.
- Skrabacz A., *Organizacje pozarządowe w bezpieczeństwie narodowym Polski*, Warszawa 2007.
- Skrabacz A., *Ratownictwo w III RP. Ogólna charakterystyka*, Warszawa 2004.
- Skwarek Z., Kwećka R., *Bezpieczeństwo niemilitarne Polski w latach 1918–2012, część pierwsza*, Warszawa 2012.
- Smoktunowicz E., *Prawo zrzeszania się w Polsce*, Warszawa 1992.
- Suwart J., *Zarys obrony cywilnej w Polsce w latach 1920–1966*, Warszawa 2003.
- Winczorek P., *Wstęp do nauki o państwie*, Warszawa 2000.
- Zaluska M., Toczyński W., Leś E., Boczoń J., *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Katowice 1998.

Artykuły naukowe:

- Kukułka J., *Bezpieczeństwo a współpraca europejska – współzależność i sprzeczność interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 7.
- Makowski G., *Rozwój sektora organizacji pozarządowych w Polsce po 1989 r.*, „Studia BAS” 2015, nr 4 (44).
- Zawadzki Z., *Destrukcyjne związki wyznaniowe*, „Praca Socjalna” 2000, nr 3.
- Zawadzki Z., *Ku społeczeństwu obywatelskiemu* (wywiad z R. Baniakiem – wiceministrem polityki społecznej), „Pozarządowiec – pismo organizacji pozarządowych województwa warmińsko-mazurskiego” 2005, nr 3 (71).
- Zawadzki Z., *Samotność i osamotnienie – etymologia, wymiary i skutki*, „Praca Socjalna” 1999, nr 4.

Źródła internetowe:

- Program współpracy na rok 2016 ministra obrony narodowej z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, https://www.bip.mon.gov.pl/f/pliki/praca/.../12/Projekt_Programu_wspopracy_na_2016_r.pdf.
- Sektor pozarządowy w Polsce – baza danych Klon/Jawor*, <http://www.klon.org.pl/stat/stat-pol/statpol.html#3>.
- Toczyński W., *Ustrojowe podstawy działania organizacji pozarządowych*. „Pozarządowiec – pismo organizacji pozarządowych województwa elbląskiego”, <https://www.eswip.elblag.pl/biuletyn/biuletyn.htm>.

Streszczenie:

Po 1989 r. organizacje pozarządowe funkcjonujące w polskim systemie prawnym podlegały dwóm ustawom: ustawie o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r. oraz ustawie o fundacjach z dnia 6 kwietnia 1984 r. Od tej pory organizacje te przeżywają renesans dzięki zwiększonej wolności stowarzyszenia i zakładania stowarzyszeń. Niektóre z nich tradycjami sprzed okresu przedwojennego zostały zrestrukturyzowane i podzieliły działalność statutową. Powstało też wiele nowych fundacji i stowarzyszeń zajmujących się problemami i potrzebami współczesnego społeczeństwa, w tym zagadnieniami bezpieczeństwa narodowego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, organizacje *non-profit*, organizacje pozarządowe, społeczeństwo obywatelskie, „trzeci sektor”.

Non-governmental Organisations and the National Security of the Republic of Poland after 1989**Abstract:**

After 1989, non-governmental organisations functioning in the Polish legal system were governed by two laws: the Associations Act of 7 April 1989 and the Foundations Act of 6 April 1984. At present, amended provisions have contributed to the renaissance of such organisations, thanks to greater freedom of association and of the establishment of associations. Some organisations, dating back to the pre-war period, underwent restructuring and divided their statutory activities. A number of new foundations and associations have been formed, to address the problems and needs of a modern society, including national security issues.

Keywords: national security, non-profit organisations, non-governmental organisations, civil society, third sector.